

KÜLÖNFÉLÉK.

GRÓF ZRINYI MIKLÓS HORVÁT BÁN TÉLI HADJÁRATA 1663—4-BEN.

Zrinyi Miklós 1663—4-iki nevezetes téli hadjáratát fő vonásaiban is alig ismerjük — pedig ez képezi bevezetését az 1664-iki nagy háborúnak. Leopold kormánya szívós makacssággal ragaszkodott a békéhez, mely pedig már tényleg alig létezett: az események hatalma nagyobb volt a miniszterek konokságánál.

Mióta Zrinyi a kanizsai 1660-iki nagy löporrobbanás után az 1661-iki tatár pusztítás következtében a békét tényleg fölbontottnak tekinté s a Murának Drávába szakadásánál Zerin várát építé: e körülmény a portán állandó sérelmi pontot képezett. Köprili megfojtatta a kanizsai pasát, ki az építés művét nem gátolta meg s új pasát, olyat nevezett ki oda, kiről feltette, hogy Zrinyivel meg fog mérközhetni. 1663. márcziusban szultán és nagyvezér Drinápolyba mentek s ez általánosan a támadás előjelének tekintetett. S a nagyvezér folytonosan alkudozva a császár követivel, jun. 8-án Lándorfejérvárra érkezett, honnan a tábor Észékre ment. Innen Mohácson át Buda felé vette a tábor útját: míglen az ultimatum végre elosztatta Leopold minisztereinek béke reményeit.

A háború tehát csakugyan megkezdődött s folyt Leopold miniszterei akarata ellenére, mignem Érsekújvár bukása a béke megtarthatásának illúzióját teljesen eloszlata. Zrinyi Miklós egész erőfeszítéssel készülődött, testvére okt. 11-én Károlyvároshoz közel kétezer törököt levágott, nov. 24-én pedig Miklós verte vissza a tatárokat a Murán. 1664. elején Hohenlohe Juliussal, a német birodalmi hadak osztályának egyik vezérével, megkezdé a híres téli hadjáratát, melynek érdekes és egykorú leírását az alább következő sorokban közöljük:

Zrinyi Péter uram felől tudom eddig bizonyos Kegyelmed, hogy oda föl volt és vagyon. Minket in 2. Januarii Berzencze alá

vén, az hadak kik voltunk. minden kétség nélkül 40,000-en conjungálták magokat, az várban levő törökség az nap, és utánna levő nap is erős lövésekkel oltalmazta magát. De az magyar és horvát gyalogság azon órában, melyben oda érkeztünk, az kertekben és majorokban szállottak, és untalan lövéssel fárasztották az töreket. 22. ejusdem az németség is, 1200 ember commendírozott, és az minémő lövészszám vélek volt, az vár alá vonyatatott estve felé, úgy, hogy az várból mind láthatták az törekek, kit látván az várbeliek, megijedtek. Azon éjjel három fő török kibocsáttatott, és az vár megadásáról accordáltak. Reggel az egész hadak Babocsa alá indultak, mely Berenczéhez 3 kis mélyföld és nyomokodtak egymás után. Bán uram három zászlóval Berencze alatt maradott, hogy az várból kijövő törököket elkészétse Sziget felé, és mikor immáron 800 török jött volna ki a várból, az tatárok is, kik száz egynehányon valának, kezdik kijönni. Megesmervén az magyarok az tatárokat, azt állétván, hogy nem foglaltattanak az accordában, kezdének mindjárt rajta menni. Látván bán uram, hogy hűte ellen volna az mit cselekesznek az katonák, mezételen hegyes törrel kezdi az katonákat hátraverni, és esék itt 6 tatár, és az úr keze miatt két vitéz hajdú. Látván az társaság, hogy az úr mezételen hegyes-törrel nyargalózik, egy tatár pollost ránya, és ha Hohenlő bátya hátban nem lötte volna, magának kölletett volna az úrnak defendálni magát. Kitakarodván az pogányság az várból, az úr egy Eösz nevű vitéz hajdút 200 magyar hajdával és 200 némettel hagy benne, az prédát épen az németeknek engedvén, ki miatt az német officérek csaknem bajra mentek egymás között, de az úr interpositiója detineálta őket.

Innen egyenesen Babocsa alá szállának, kit két nap defendáltak az törökök, estve felé másod nap kijöve az várból egy főaga és két ispaia, kik az úrnak az várnak deditióját offerálták, úgy hogy oly formán mint az Berenczinek, légyen elbocsáttatások, de az úr ez 3 conditiót tévé fel: Elsőben Bosdár agát, ki az úrnak elszekett gazdag rabja vala, adják kezében. Másodszor: az tatárok ne foglaltassanak az tractatusban. Harmadszor: minden fegyvereket és lovakat ott hagyják, hanem csak az mit magok testeken elvihetik, vigyék el. Megtérének az törökek az várból, és meghagyá, hogy íziben resolválják magok, mert egy óra alatt ostromnak bocsátja az népet, azonban dobokat ütének, trombitákat fuvának, talpon az egész tábor; látván az várbeliek, az conditioknak consentiálának féltekben, hanem csak egy Bosdár agáért supplicálának, kinek meg is enged az úr, és így die 25 kikölteznek az várból, sok szép drága lövő szerszám maradott itt: 26 taraczk és derék ágyúk; ezen várban nyert préda engedtetik Bottyáni uram hadainak, és az úr visszajöveteléig benne

maradott Horváth András nevű vajda 200 magyarral és 200 némettel.

Innend megindulván eodem die Tzigeth felé, másnap délre úgymond 26 Jan., szállottunk táborban Sziget alá, az honnand az úr kommandiroza két ezer kennyő lovas Kiss Farkassal az tatárokat űzni, kiknek az utoljában le is vága 50, az többi Pécsre és Siklóra szaladtak. Megtérvén estve Kiss Farkas az tatár űzésből, Sziget előtt levő gyönyörű kastélt Türbeket, az szultán Szolimán eltemetett helyét megvette, és élelét találta benne, az hol az törökek sejt,¹⁾ avagy püspökét levágák, sok környöle levő tanuló hotikkal.²⁾ Intendálták itten Szulimánt kiásni de az úr nem engedte, mondván Alexanderként: Non venimus contra mortuos, sed vivos. Arany koporsóban vagyon híre hogy temettetett el. Találtanak itten is sok lövő szerszámot, kit az úr Babocsára vitegett, és az kastélt földig demoliáltatott és elégettetett. Ugy ezen napon más ezer lovas is commendiroza az ur 300 gyaloggal Barcs alá, melyből az török előttek kiszekett, az kastélyból hat derék tarackot és sok szekér élelét hozának, az helyt pedig porrá égették. Innen commendiroza az úr égető seregeket is, kik minden vicusokat följárának, és többet 3000 falunál elégettenek.

27-én reggel megindulá az egész tábor Pécs felé, és nem messze Sziget vára alatt kölletik elmeunünk, az honnand iszonyú lövéseket tevének ellenünk, és midőn az hadaknak sok voltát látták volna az törökek, azt mondták az ellenkező katonáknak: látjuk, hogy sokan vagytok, és minden disznó hatot fiadzott, de meghiggyétek, az hatalmas török császár meg nem szenved ez nagy hatalmasságot, az kit míveltek. Itten az mi zászlónk alól veszett kóborló hajduinkban, az tábor elmeletele után kiütvén az törökek, 30-at levágának, és így Isten segítségével az híres Pécs városa alá elérkezvén, nem hiában választották az régi magyarok azt az földet, mivel ezen helységnek szép situsát, promontoriumját, sok tollnak kölletik exprimálni. Buzatermő földje jó, csak egyszer szántják, de az tavalyi nagy havai az vetéseket mind kivesztették volt, és az miatt kellett itten legelsőben is az poroszniczát megkóstolnom, melynek emlékezetire még most is vaczog a fogam. Bora jó, többire mind veres. Az város situsza úgy fekszik mint Kíszegh, benn az városban 45 forgó malom, mind cseréppel fődött, csatornái temérdek sok, úgy, hogy sok istállóban az lovak elejiben is csatornán folyt az víz, volt benne csak kereskedő boltnál 2000-nél több, szép márvány kőből faragott metszett feredő házai, kik mind bádoggal,

¹⁾ Seik.

²⁾ Hodza.

fejér ólommal, és rézzel voltak fődve. Utezái mind pádimentomos és kövel készített (készített), az vára benn volt az városban, mint Kőszegen. Az várban hatalmas nagy szentegyház, kiből püspök Salix¹⁾ van. Az városban mindennémő gazdagságot az várban takarítottak, annyira penig, hogy az jezsuiták és barátok arra mertek felelni, hogy az várban négy milliom érő gazdagság és tízezer lélek nagysága az helynek, mint két Posonnak.

Ez várost megszállván, kevés munkával 30 ejusdem mensis, ostrommal megvevők, mint egy 300. az törökekben levágának, az többi az várban salválta magát. Tatárság itt 1200 volt, de azelőtt egy nappal, hogy megszállottuk az várost, az városi törökeket így vevék reája: hogy ők mi előnkben jönnek, és megpróbálják az magyar vitézséget. Mivel az városbeliek ki nem akarták őket bocsátani, azért ez fortélylyal reá vevék őket, és az mezőre jöven, az törököket elhagyják, magok az eszéki híd felé szaladának, de ott sem bocsátották által, hanem Siklóshoz jöttek vissza. Az mit be nem hordattak az várban az törökek, azt az ki érte, prédálta, de az némettség rútól kezdé banni az magyarral, ugyanannyira, hogy elkecserevén az magyarok, azt is izenték az úrnak, hogy vagy empescálja az németeket, vagy hogy leszaggatják az zászlókat és visszamennek, ott hagyván az németeket, avagy ha egy lábíg elvesznek is, rajtamennek. Melyhez képest egykevéssé alább hagytak az ragadozásban. Itt két nap valánk együtt az várost és részegeskedtünk elannyira, hogy ha az ellenség kiűtött volna az várból, sok száz németet vághatott volna, mert mint az disznók úgy heverték részegen az utcákban, de bán uram az magyarokat kemény fenyegetésekkel abstineálta az mód nélkül való securitástól. Látván az úr annak utánna, hogy az várbeliek erősen viselik magokat, úgy végeze Hohenlóval, hogy ő maga elmegyen tízezer magyar katonával az eszéki híd előzetésére, azonban látta, hogy addig a némettség, és az magyar gyalog az várost megvehessék, kit ha megvehetnék, az prédát két felé osszák: felét az magyarságnak és felét az németségnek adják. Megegyezvén az generálok, bán uram elindúla az híd felé, és midőn Siklóshoz közelgetnének, nyelvet foga, hogy Harsád nevű falonál 1000 tatár hálma azon éjjel; az úr lesbe szálltá a seregeket, kiknél szebbeket annyia ember nem látott, azonban hère esék első álomkor Siklóstra ott létünk felől, egyet lövének. Harsád egy mélyföld levén oda, meghallák a tatárok és lóra kapának. Az úr is azon lövés után mindgyárt megindítá az népet, és csak az tüzeket találánk az tatároknak. Egy polgár mindgyárt nyomukban megigazított, és egész éjjel sebes ügetéssel és nyargalással jöttünk. Észre vevén az

¹⁾ Frater Salix János pécsi püspök.

tatárság, minden remorájokat elhánták és utána szedte az katona. Felesteken tájban az hadhoz elérkezék, az tatárság csak félórával előbb usztatott által az Dráván.

Azon nap az híd előtt lévő Dárda várát megvevénk, és a benne valókat levágánk, másnap egy szívvel lélekkel az híd égetéshez kezdének. Erat opus regium et generosum, qui non vidit, ipsi fore incredibile; két tonna aranyra becsüllette az török, hossza egy mélyföld, szélessége, ha meg kellett szorúlni, négy szekér elmehetett, de három nyargalást; minden fája tölgyfa, és úgy össze eresztve volt, hogy az pénzt megolvashatták volna rajta. Mindvégiglen karfái és lámpások feltéve. Elgondolhatja Kegyelmed nagy voltát, hogy annyi — két nap és egy éjjel — nép, az mellyékről az híd alá mind csak nádot hordott, és megrakván az alját náddal, (és ez rábaközi inventio vala), az isten szelet támaszta, neki gyújtják, mind porrá ége nagysebességgel.

Innend megint elcommendiroza az úr Kis Farkassal 1000 lovast, és Mohács, Baranya hat várait és Nádasdot minden faluival elégették. Hatod napra isten bennünket Pécsre vissza hozott. Úgy reménlette vala az úr, hogy az idő alatt az német-ség az várat megvette, de semmi sem volt benne. Másod nap megjövetelünk után nagy fergeteg támada és harmadnapig tartta s térdig való hó esék. Az fergetegben nem ostromolhatták az várat, de az török az várból erősen pattogatta az ellen-séget condemnáló németeket. Elesék az híres vitéz Hammerlingh general wachmeister és négy grófok. Az idő alatt az ördög konkolyt hinte az hadak közé: az imperiumbeliek magok kívánták az ostromot, az gazdag prédának erőlvén; az ő felsége három regementje in despectum suae majestatis nem engedte, az magyar főképen in propria patria idegen népeknek az prioritást nem akart engedni.

Látván az okos úr az dolgot, és annak következendő gonosz végét, csak resolválja magát ilyen képen: Mivel Pécs vára előtt vagyon még Szigetvára és Kanizsa, azért nincs mód benne, hogy ha az várat ostrommal beveszik is, hogy praesidium hagyassék benne, mivel messze vagyon bé Törökországban, oly vár alatt pedig, az kit nem praesidiálhatni, — két-háromezer embert vesztetni, az két nemzetet az praedának nagy voltáért egymás vérében fertőztetni, nem consultum. Mit colligálna az imperium, az ki most hazánknek segítséget ígér, az illetén casusokról, és az jövődében contingalhatókról is? Azért az vár ostromlása felül való intentio elrontatik, az prédával rakott Pécs vára közel 300 német és 50 hajdú veszedelmével elhagyatik, kit könnyű munkával megvehettek volna, ha egyesek voltak volna.

Azután Kiss Farkas fülem hallatára azt mondotta az úrnak:

Kegyelmes uram! adja mellém Nagyságod az légrádi, kis komáromi és körösi gyalogságot, keresztül vonyasson Nagyságod az nyársban, ha három óra alatt meg nem veszem az várat. Kire mond az úr: Elbittertem, de én az németiséget emberséggel akarom szuperálni, hanem Isten hírével holnap fűjjanak jó reggel készülőket, térjünk vissza útunkból. Másnapra, úgy mint ad 5. Februarii kelve, az egész várost meggyújtánk, mely kimondhatatlan égéssel porrá ége és eljövénk alóla. Az Isten ugyan szánta volt azt minékünk, mivel oly köd volt az nap, mely nap megszállottuk az várost, hogy egy kőnek félig való ellodításáig nem láthatott az ember, és úgy nem láthatták az hadaknak sok voltát, melyet ha látták volna, minden bizonnyal megijedvén, megadták volna magokat.

8 ejusdem, hogy Szigeth alá érkezünk, az egész hadak az váras kapuja előtt rendben állottak, míg az szekerek az vár mellett elmentek, mely szekerek száma volt 80,000, prédával rakattak, és midőn ellenkezni kijöttek volna az törökek, kiáltja az úr kapitánya, Siklósi nevű: Vagyon e híretekre — elégették az eszéki hidat? Mond egy török: Jól tudjuk beste lélek kurvafiak, de megadjátok ti is az árát. Az németek közül pedig, mikor valamelyik kirivaszkodott, hogy ellenkezzik, nagy hahotával az kiáltották az törökök: tausz tausz [da hast?]. Elmenvén az vár mellett békével, noha sok lövéseket töttek az várból, kiknél nagyobbakat soha nem hallottam, kóborlani menő 200 német, utána az török, és 40-et levága, de fő 12 török esék el. Úgy halljuk, hogy az volt Kegyelmednél híre, hogy megvettük Szigetet, de ha meg akarják Szigetet venni, tehát oly ágyúkat vigyenek alá, mint Ujvár alá vitt az vezér, 40,000 az várat kapcsolja, 60,000 strázsát álljon minden felé.

Sziget alúl az hadak más útra térének Segesd felé. Bám uram 700 lóval Babocsára mene, hogy a helységet rendelje, praesidiálja. Az németeket, az kik benne maradtak, kibocsáták, és 300 hajdú és 200 lovas marada benne; Czindery György uram kapitánynya tétetik. Berzenczét is hasonlóképpen praesidiálta az úr, Kiss Farkas kapitánynya választatik.

Innend az úr is Segesd felé tére az több hadakhoz, és midőn oda érkeztenek volna az úr hadai, és az németiség is, mint rák lábán járó nép, hátra lévén, akkor immár az várat megadták volt az törökek, mivel az hajdúság leginkábbban haragudott ezen helyre, és mihelen érkezett, azontúl ostromnak ment, és így megadta az ijedett török az Segesdet.

Azonban elérkezvén a németiség, megént előlvetta az rossz emberséget, hogy ők egyáltalán fogva nem engedik az töröket békével kimenni, hanem meg akarják vérrel venni, és az

Sziget alatt 40 levágott németnek bosszúját állani. Ki felől az emberséges úr sokképpen idegeníteni akarta, de semmit sem használt. Utóljára ily szókra fakadott: »Hogy azt ne mondjátok — én féltém az én népemet, és azért nem akarom vérrel venni meg az várat, nem; de azt tekintvén — ha ostromnak megyünk, ha oly emberek esnek el, mint Pécs alatt, és sok jó közvitéz legény, az mint látjátok az helyt, bizony oly is esik, mert erős vár; kérlek mondjátok: jobbé ember veszedelme nélkül az várat elvenni, hogy sem mint egynéhány száz lélek veszedelmével az töröken bosszút állani? én íme trombitát fújatok, dobot üttetek, és valahonnét kívánjátok, az magyar is horvátsággal onnand ostromoljon.« Még sem engeszteltetik a német furia, hanem Petheő László uramat küldék bé, az ki lemondá az frigyét. Hallván az frigy lemondását, megijedenék és hárman kijövének, és sok vetekezés után úgy accordálának, hogy negyven keresztény kívánt rabokat adnak kibocsátásért az várból, és így megadák Segesdet.

Itt Petheő László uram maradott kapitányúl.

Ez vala sok mondhatatlan hidegben, esőkben és fáradságban való téli hadakozásunk.

Elöl: Consignatio synoptica expeditionis domini comitis Nicolai a Zrinio versus Eszék quam anno 1663 diebus infrascriptis concurrit.

(Eredetiye Tihanyi Dénes úr birtokában Radványban, Zólyom megyében.)

Közli: BERKESZI ISTVÁN.